

Časopis pro pěstování matematiky a fysiky

Vladimír Novák
Čeněk Strouhal

Časopis pro pěstování matematiky a fysiky, Vol. 39 (1910), No. 4,
[369a],[369b],[369c],[369d],369--383

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/121241>

Terms of use:

© Union of Czech Mathematicians and Physicists, 1910

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

Čeněk Strouhal.

(K oslavě jeho 60. narozenin v slavnostní členské schůzi Jednoty českých matematiků v Praze přednesl dne 9. dubna 1910 prof. Dr. Vladimír Novák.)

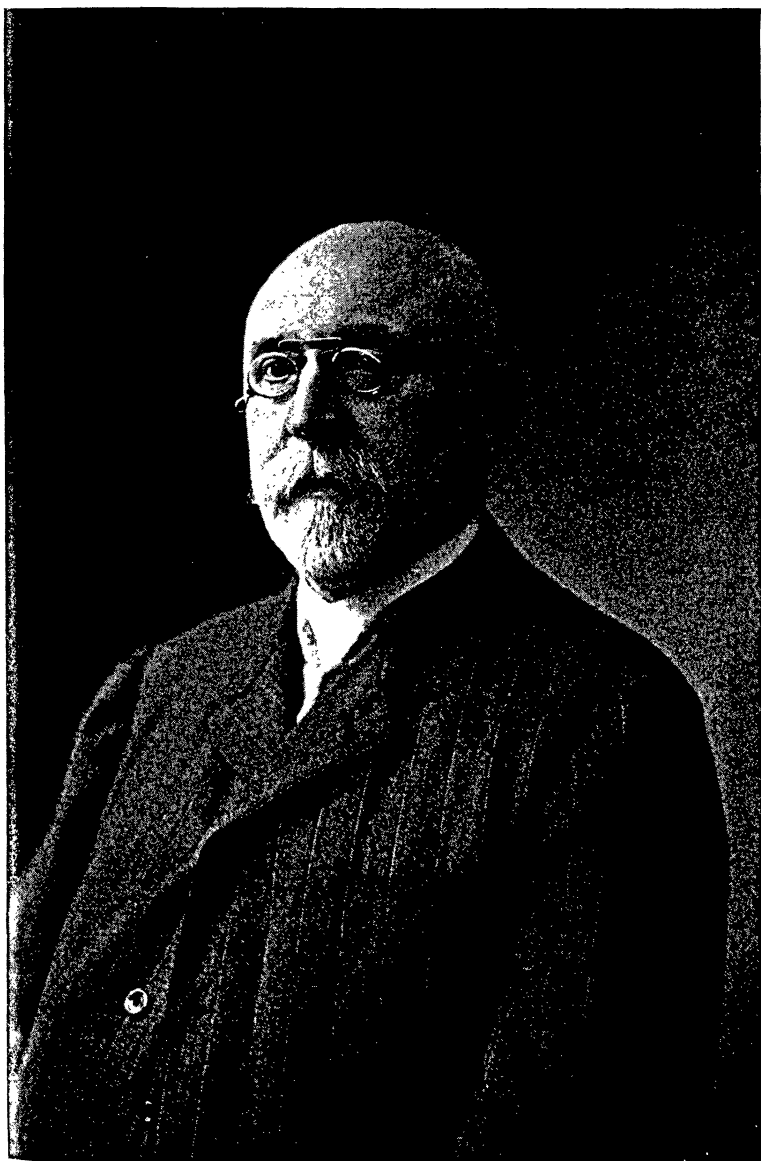
Slavné shromáždění!

V předvečer šedesátých narozenin Strouhalových pořádá Jednota českých matematiků tuto slavnostní členskou schůzi, aby oslavila šedesát let života svého čestného člena, předsedy a protektora, pana dvorního rady Ph. Dra. *Čenka Strouhala*, profesora na české universitě Karlo-Ferdinandově.

Jest mi upřímnou radostí splniti úkol, kterým jsem byl při této slavnosti poctěn, úkol, který záleží ve vylíčení oněch uplynulých šesti desetiletí, v stručném popisu té práce, kterou Strouhal vykonal jako *fysik, spisovatel a učitel*, jednak jsa členem naší jediné české university od doby její rozdělení, jednak jsa členem naší Jednoty od doby, kdy původní „Spolek pro volné přednášky z matematiky a fysiky“ tak byl přezván.

Předem prosím za prominutí, že odchyluji se od obvyklé formy takovýchto přednášek slavnostních a že upravil jsem řeč svou tak, aby byla na příhodných místech doplněna patřičnými ilustracemi mých slov. Výborně zařízená posluchárna tohoto krásného ústavu Strouhalova, laskavá pomoc pana Dra. *Vojtěcha* a několik diapositivů jsou mi tu vítanými pomocníky, abych mnohého účastníka dnešní schůze spíše upoutal, po případě abych ukryl nedostatky svého výkladu.

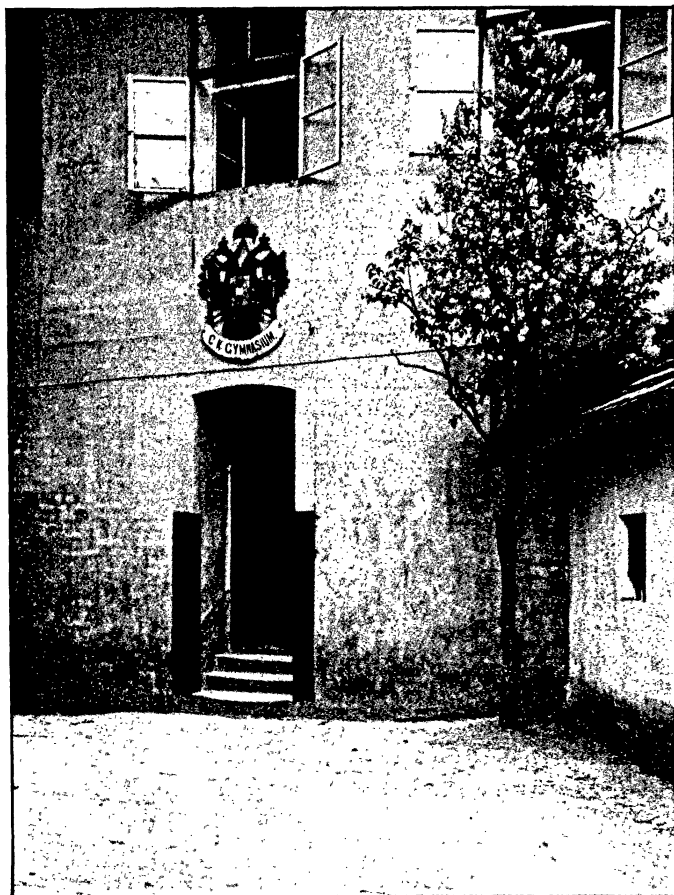
Čeněk Strouhal narodil se dne 10. dubna r. 1850 v městečku (nyní městě) *Seči* nad řekou Chrudimkou v hejtmanství chrudimském, okresu nasavrckém, z rodiny selské. Prvního vzdělání dostalo se mu na obecné škole v Seči, čtvrtou třídu navštěvoval v *Chrudimi*. Studia středoškolská počal na gymnasiu v *Hradci*

Dvorní rada prof. Dr. Č. STROUHAL.

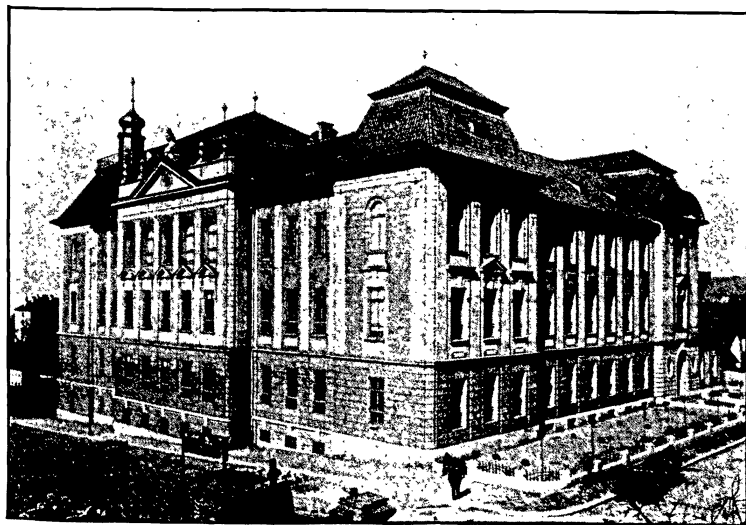
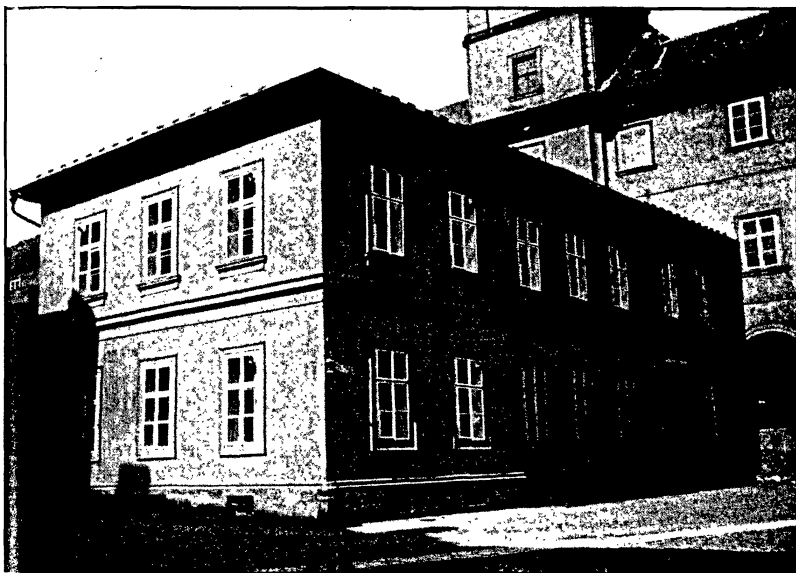

Rodný domek Strouhalův.

Vchod do gymnasia v Hradci Králové.

„Domeček“ starého ústavu fyzikálního.

Nový ústav fyzikální.

Králové v r. 1861 a dokončil je tam po Smi letech, byv ve všech ročnících vždy mezi prvními, maturitou s vyznamenáním r. 1869.

Několik obrázků z Hradce Králové, hlavně připojený, jenž ukazuje skromný vchod do stánku věd a pohled na starobylé chodby budovy gymnasijsní vyvolává nejen představu nadaného a vysoce pilného studenta Strouhala, ale i jeho ctihodných učitelů. z nichž zvláštní vzpomínky zasluhují *Tomáš Bílek*, *Vinohradský. Hakl*, *Kosin*, *Vojáček*, *Taftl* a zvláště *Václav Jandečka*, pozdější ředitel gymnasia píseckého, od r. 1870 čestný člen naší Jednoty.

V *abiturientu Strouhalovi* spatřujeme nejen velmi nadaného *mathematika* a *fysika*, ale i *vynikajícího filologa*, kteroužto u přírodovědců neobvyklou schopnost zachoval si Strouhal podnes, jak to krásně vysvítá z jeho spisů, zejména článků populárních, ve kterých jenom tomuto důkladnému vzdělání filologickému děkuje, že se přenesl šťastně řadou let v Německu ztrávených.

Po maturitě odchází Strouhal do Prahy, aby tu na filosofické fakultě studoval matematiku a fyziku. Jeho učiteli jsou v matematice *Durège* a *Matzka* a ve fyzice originální *Mach*, který byl tehdy českým posluchačům velice nakloněn. Je to r. 1869 právě v době, kdy proměnil se dřívější „*Spolek pro volné přednášky z matematiky a fyziky*“, původně (založen r. 1862) spolek německý resp. utrakvistický, na „*Jednotu českých matematiků*“. Důležitá tato proměna, čili, lépe řečeno, vlastní počátek naší Jednoty připadá do července 1869, kdy zvolení ve valné hromadě (11. července) za předsedu pan *Ph. C. M. Neumann*, místopředsdou pan *Karel Zahradník*, jednatelem neúnavný *Frant. Houdek*. V kontrolující komisi čteme jméno *Augustýna Seydlera*, v němž Strouhal nalezl ze svých kolegů duši nejbližší. Přátelství, které tu vzešlo, vzrůstá rok od roku, upevňuje se paralelním průběhem obou těchto životů a jenom předčasná smrt Seydlerova ruší krásný tento svazek, na nějž v dalším ještě dovoluji si upozorniti.

Stanovy „*Jednoty*“ schváleny byly místopředselstvem 14. září a v zápisech spolkových nalezáme zprávu ze dne 31. října o přijetí nových členů spolku. Mezi sedmi přijatými členy čteme

tu vedle jména *Strouhalova* též známé a všeobecně ctěné jméno *Eduarda Weyra*.

Jako posluchač universitní účastnil se Strouhal čilého spolkového života mladé Jednoty velmi horlivě. Tehdejší „*týdenní*“ schůze byly skutečně týdenní a hlavním předmětem byla *přednáška* některého člena a její posouzení od přihlásivších se kritiků. Dle původních stanov byl každý člen zavázán nejméně ke 2 přednáškám v semestru zimním a k jedné přednášce v létě.

První přednáška Strouhalova v Jednotě konala se dne 23. ledna 1870 a čteme o ní tento zápis: „Na to přednášel p. Čeněk Strouhal „*O vzájemném vztahu stran a úhlopříček pravouhelníka s provedením analytickým.*“ Přednášku tuto velmi živou, mluvnicky správnou a logicky promyšlenou, posoudil pan Houdek.“ Stručný tento úsudek je v úplném souhlasu se vzpomínkami, v nichž vidím Strouhala jako svého učitele vysokoškolského za stolem experimentálním a slyším ho přednáseti. Řečnické umění bylo mu vrozeno a přednášky jeho byly tak jasné, podávány formou uhlazenou, řečí pěknou i výraznou, že posluchače uchvacovaly. I když jsem pak později slyšel Strouhala mluvit ve schůzích této Jednoty, ve sboru professorském a za rozmanitých jiných okolností, vždycky mi celé jeho vystoupení připomínalo heslo „*Fortiter in re — suaviter in modo*“. Nemluvil nikdy o věcech zbytečných, a dovedl pravý význam daného předmětu náležitě vytknouti, i když bylo potřebí věci náhle a bez přípravy se ujati.

Přednášek v Jednotě účastnil se Strouhal horlivě. Dne 26. června t. r. přednášel „*O křivce Cassinické*“ a v srpnu téhož roku na prvním sjezdu českých matematikův a fysikův v Praze „*O souřadnicích bipolárných*“. Přednáška tato se tak líbila, že k výslovnému přání účastníků sjezdu vyšla ve *druhé zprávě Jednoty českých matematiků* (1870 v Praze).

Presenční listina tohoto sjezdu (ze dne 5. srpna) obsahuje mnohé jméno, jež v členu Jednoty vyvolává hřejivé vzpomínky na mládí její!

Strouhal upozornil formou svých přednášek na filologické svoje vlohy a byl proto pověřen členstvím v komisi, která se měla starati o správné *české názvosloví vědecké*. Ukazují tu

reprodukcí listu, v archivu Jednoty zachovaného, jenž obsahuje Strouhalovy návrhy *názvosloví z oboru elektřiny a magnetismu*.

Strouhal nejen že sám často a pěkně přednášel, zaváděl též v Jednotě *debaty*, zejména o účelu přednášek v Jednotě a jeho přičiněním pořádány jak přednášky *veřejné* tak i *přednáškové cykly* v Jednotě. Sám měl *osmipřednáškový* cyklus „*O křivosti ploch*“ dle Gaussova spisu „*Disquisitiones generales circa superficies curvas*“ v říjnu, listopadu a prosinci r. 1871. V této době zasedal již Strouhal ve *výboru* Jednoty, jsa zvolen 15. října (1871) *účetníkem* a setrval v této funkci až do svého odchodu do Německa r. 1875.

R. 1872 dokončil Strouhal svoje triennium na fakultě filosofické a stal se *assistantem* na *hvězdárně* u prof. *Hornsteina*, když dřívější *assistant* Dr. *Seydler* povýšen byl za *adjunkta* této *hvězdárny*. Společná práce na *hvězdárně* sblížila Strouhala a Seydlera ještě více, stali se druhy nerozlučnými jak tu, tak v Jednotě.

Tříletý pobyt Strouhalův na *hvězdárně* pražské způsobil zvláštní zálibu Strouhalovu v *astronomii*, jíž si vysvětlujeme obšírnější zpracování *astronomických partií* ve spisech Strouhalových, zejména v *mechanice*. *Královna věd* připoutala Strouhala tak *mocnými pouty*, že *výkladům astronomických pojmů* ve svých *přednáškách* věnoval zvláštní pozornost a že se v *článcích populárních* rád zabýval *thematy astronomickými*, jež *podával* zajímavě a *neobyčejně poutavě*, jak toho doklady máme v jeho „*Mosaice*“. V letech 1873 a 1874 přednášel již Strouhal v Jednotě o *thematech astronomických* („*O měření času*“, 30. listopadu 1873 a „*O přechodu Venuše před Sluncem*“ 21. června 1874).

Astronomie zdokonalila a sesílila v Strouhalovi *vyvinutý* již *smysl pro pořádek a přesnost* zvláště při *práci experimentální*, která jest *charakteristickou* pro *druhé jeho životní období*, jež počíná rokem 1875/76, kdy vlivem *Machovým* odchází Strouhal na *bavorskou universitu* ve *Würzburgu*. V Jednotě vzpomenu *důležitého tohoto životního momentu* Strouhalova, který v minulém čísle tohoto *Časopisu* tak *rozsmarně* Strouhal sám *vyličil*, dne 22. října 1875, kdy *předseda* prof. Dr. *Studnička* zahajuje *schůzi sdělením radostné zprávy*, že „p. Čeněk Strouhal, člen výboru

Jednoty a dosud assistent hvězdárny pražské, odebrá se od nás za svým povoláním na universitu ve Würzburku.“ Ve Würzburku otevřel se Strouhalovi nový svět. Ve Würzburku stavěl se nový ústav fyzikální; neveliký, ale účelný a hojnými prostředky opatřený. Tehdejší ředitel ústavu prof. Friedrich Kohlrausch, jemuž Strouhal v „Mosaice“ věnoval tak vřelou vzpomínku posmrtní, zařídil ústav pro praktická cvičení posluchačů i pokročilejších a tak záhy tu nastal neobyčejný ruch pracovní, čili styk vědecký a plná příležitost k vědecké práci experimentální.

Klassické experimentální práce *F. Kohlrausche* byly vzorem pro vědecké práce Strouhalovy.

Sotvaže Strouhal vykonal potřebná rigorsa a byl dne 26. října 1876 za doktora filosofie na pražské universitě veřejně prohlášen, počal pracovati na první větší práci experimentální, která vyšla r. 1878 pod názvem „*Eine besondere Art von Ton-erregung*“. Ukazují tu reprodukcí prvního listu exempláře této práce věnovaného „*Mému milému Gustlovi*“ (Seydlerovi). Na základě této práce stal se Strouhal dne 6. června 1878 soukromým docentem experimentální fyziky na universitě Würzburkové.

Milá, přívětivá povaha získala Strouhalovi nejen přízeň jeho učitelů, ale i lásku jeho žáků a soudruhů při práci v ústavě. Z těchto vzpomenuť dlužno zvláště *C. Baruse* a *R. Hodgkinsona*, z nichž prvý byl Američanem, druhý Angličanem. S Barusem (od r. 1879 assistentem Kohlrauschovým) provedl Strouhal v letech 1877-87 řadu prací, jimiž studovány byly kvantitativně *galvanické i magnetické vlastnosti oceli*. Autorům zdařilo se naléztí pro tvrdost oceli a její změny při napouštění spolehlivou míru ve specifickém odporu, thermoelektrické mohutnosti a v magnetickém momentu. Výsledky jich prací měly nejen velkou cenu vědeckou, ale byly spolu též základem pro *praktické hotovení trvalých magnetů*. Strouhal a Barus referovali o těchto svých pracích jednak ve schůzích společnosti lékařsko-fyzikální ve Würzburku, jednak je uveřejňovali ve Wiedemannových Annalech. — Když byl pak Barus r. 1880 povolán za fysika Geological Survey v New Yorku, vycházelo pokračování prací o oceli též v American Journal of Science.

Zatím byl Strouhal na doporučení prof. Hornsteina povolán na místo ředitele cis. ruské ústřední observatoře v Pavlovsku

u Petrohradu, ale místa tohoto nepřijal. Rozhodl se zůstatí fysikem.

A zdálo se, že již trvale zakotví a to daleko mimo vlast za mořem. Byl totiž roku následujícího jmenován též fysikem geologického ústavu New-Yorského a byl pověřen úkolem, aby s Barusem zařídili laboratoř pro práce z oboru geologicko-fysikálního.

Strouhal však ani sochy Svobody v přístavu New-Yorském ani ohyzných jeho sky-scrapers nespatriřil. Při rozdělení university Karlo-Ferdinandovy udělena mu dne 21. dubna 1882 řádná professura experimentální fysiky na české fakultě filosofické.

Vrátil se tudíž Strouhal po *sedmiletém* pobytu v cizině, který značně přispěl k dovršení jeho vědeckého vzdělání a připravil ho náležitě pro místo tak důležité, zase do Prahy, do poměrů velice stísněných, neboť ve všech disciplínách, jež vyžadují ústavu, nebylo při rozdělení university pamatováno ničím pro universitu českou a tak bylo i Strouhalovi zakládati svůj ústav z nejprimitivnějších počátků.

Od r. 1882 působí Strouhal na naší universitě nepřetržitě, budeme tedy ve dvou létech při oslavě *padesátiletého* trvání Jednoty slaviti též 30letou učitelskou činnost Strouhalovu.

Příchod Strouhalův do Prahy jest počátkem *třetí* *periody* v jeho životě. Povinnost zaříditi ústav, připraviti přednášky a repertoir pokusů k niu, zastávati nové a nové funkce, které přirozeně při Strouhalových vlastnostech a schopnostech jemu byly svěřovány, to vše oddalovalo Strouhala od práce experimentální a vedlo spíše k práci *literární*. Provisorní místnosti fysikálního ústavu v Klementinu, o nichž ještě později se zmíním, byly tak omezeny a nepříhodně situovány, že v nich vědecká práce laboratorní spojena byla nejen s překážkami nemalými, ale i s obětí na zdraví badatelové.

Je tedy Strouhal v třetím tomto období životním více *vědeckým spisovatelem* nežli experimentálním fysikem, ačkoliv novým faktům experimentálním věnuje bedlivou pozornost, nové pokusy opakuje, další navrhuje i provádí a mnoho času věnuje svým přednáškám, v nichž každý pokus je se všech stran vyzkoušen, a v takové formě předveden, že jest nejen nejvyšší instruktivní, ale i ve strojích i uspořádání pěkný a elegantní.

Úřady, kterými přibýlo Strouhalovi tolik práce administrativní, že byl úplně laboratorní práci odtržen, byly jednak členství normální cejchovní komise ve Vídni, jímž byl pověřen r. 1892 a pak ředitelství tří zkušebních komisí, pro učitele gymnasií a reálek (od r. 1890), pro učitele vyšších škol obchodních a lyceí (od r. 1900). Uváží-li se, že od r. 1890 počet kandidátů pro učitelství na školách středních stále vzrůstal, tak že v posledních letech bylo v roce více než 1000 kandidátů ve stadiu zkušebním, uváží-li se vzorný pořádek, ve kterém veškerá akta — celá řada listin pro jednotlivého kandidáta — byla Strouhalem udržována, vzpomeneme-li nesčetných návštěv, které nejen v termínech zkušebních, ale během celého roku, vyžadovaly si rady a poučení Strouhalova, dovedeme sotva si představití, kdy zbýval Strouhalovi čas na práce jiné.

Proto tak dlouho do noci zářila okna v prvním patře „domečku“ na dvoře Klementina, a to nejen všedního dne, ale i v neděli a ve svátek, proto bylo tak málo těch prázdnin, které připadají laikovi na vysokých školách delší než doba práce a vyučování, proto i v létě odjíždíval Strouhal jen na kratší cestu nebo krátký pobyt, aby se ve svém rodišti zotavil.

Strouhal především splnil úmluvu učiněnou s Barusem, že společné práce o oceli vydá v jazyku českém. V angličtině vyšla tato práce pod názvem „*The electrical and magnetic properties of the iron-carburets*“ ve Washingtoně r. 1885. Strouhal, neobdržev podpory k vydání českého spisu od Král. Společnosti Nauk, vydal spis nákladem vlastním r. 1892 a to s názvem „*Ocel a její vlastnosti galvanické i magnetické*“.

Životním dílem Strouhalovým jest jeho „*Experimentální fyzika*“, která vychází jako jednotlivé svazky „*Shorníku Jednoty českých matematiků*“ od r. 1901. Strouhalovy experimentální přednášky měly býti základem pro toto dílo a jest litovati, že původní plán Strouhalův probratí celou fyziku praktickou v několikiletém kursu, nezdařil se pro povinnost, přednášetí celou fyziku v každém roce především pro posluchače fakulty lékařské. Přirozeně z těchto poměrů vyšly nejdříve (1887) „*Strouhalovy archy*“, t. j. lithografované přednášky určené hlavně pro mediky a farmaceuty.

Po desíti letech vydal Strouhal nové, úplně přepracované a značně rozšířené vydání těchto archů, při němž jsem vedle *Dra. B. Kučery* také část textu (optiku) zpracoval. Obrázky kreslil *J. Vykruta*, nyní profesor prům. školy v Plzni. Druhé toto vydání experimentální fyziky Strouhalovy bylo přípravou pro veliké jeho dílo, z něhož dosud vyšla *Mechanika* (1901), *Akustika* (1903) a *Thermika* (1908). Pro krátkost vyměřeného času nelze oceňovati těchto děl na tomto místě, jak by toho zasloužila. Stalo se tak v četných listech odborných i denních a jednomyslný ten jest soud, že Strouhal obohatil českou literaturu vědeckou spisy cennými, které při veškeré čistotě a přesnosti vědecké jsou i širším kruhům přístupny. Kdyby pak i jiného důkazu pro význam Strouhalovy fyziky experimentální nebylo, máme tu potěšující fakt, že *Mechanika* Strouhalova byvši rozebrána v 9 letech, vyšla letos ve vydání druhém, značně rozšířeném za spolupracovníctví prof. *Dra. B. Kučery*.

Z menších prací Strouhalových dlužno zmíniti se o pojednání „*O pokroku v oboru termometrie za posledního pětiletí*“, uveřejněném ve *Věstníku České akademie* r. 1894, dále o *třech jeho zprávách, které podal o pokusech Roentgenových konaných ve fysikálním ústavě české university K.-F.* (v r. 1896 tamže) a o jeho pojednání „*Analytische Darstellung der Lissajouschen Figuren*“ ve *Věstníku král. společnosti nauk v Praze* 1902.

Z článků, které napsal hlavně v *Časopise Jednoty českých matematiků*, zvláště bych upozornil na drobné zprávy a články, které píše od r. 1906 pro posluchače středních škol pod názvem „*Mosaika*“. Ve výběru temat i v způsobu podání vědecky i prakticky zajímavých faktů vidíme tu jak *spisovatele*, tak i *učitele-mistra*! Řádky jeho přitahují a poutají a jest v nich hřejivý půvab té pravé lásky k předmětu, která charakterisuje dokonalého učitele.

Vedle vědeckého poslání připadla Strouhalovi jako professoru na universitě úloha zvláště důležitá, aby *vybudoval řádný ústav fysikální*, v němž by bylo nejen postaráno o patřičný *praktický výcvik* kandidátů ve fysikálním měření, ale i dáno náležité *zařízení pro vědeckou práci fysikální*.

Při vzpomínkách na tento vysilující zápas Strouhalův za nový ústav, boj, který trval po čtvrt století, vybavuje se mně,

který jsem byl po léta boje toho svědkem, heslo, které tehdy viselo na stěně ředitelny starého ústavu. Stálo tam: *Aequam memento rebus in arduis servare mentem*. Věřu, že bylo potřebí, aby Strouhal denně si připomínal tohoto hesla, neboť jeho snahám bránila jedna překážka za druhou a práce jeho dlouho připomínala práci Sisyfovu.

Tak jako život Strouhalův rozdělil jsem ve *tři* charakteristická období, tak lze i Strouhalův boj za důstojný stánek fysiky experimentální dělití ve *tři* *periody*. *Období první, přípravné*, vyznačeno jest úplnou beznadějností snah Strouhalových domoci se ústavu nového. Provisorní ústav fysikální, jehož „domečku“ obrázek jest připojen, byl nejen malý, ale i nešťastně ve tři části, dvorem i dvěma patry rozdělený. Nedostatky ukázaly se zvláště po rozdělení fakulty lékařské na českou a německou, kdy přibýlo Strouhalovi mnoho studentů mediků a farmaceutů. V roce 1883-84 zvolila fakulta filosofická zvláštní komisi, jež by se starala o nápravu stísněných poměrů, které zavládly ve všech přírodovědeckých ústavech české university. V této komisi byl Strouhal referentem. Výsledkem byla ministerská návštěva v Praze. Dne 22. ledna r. 1886 procházel ministr Gautsch místnostmi provisorního ústavu fysikálního a plně uznal potřebu neodkladné novostavby. Naděje po dojmech této návštěvy rychle rozkvetlé záhy však povadly. Nová tříčlenná komise, v níž zase Strouhal byl referentem, vypravila se dne 27. června 1887 do Vídně jako deputace k ministerstvu vyučování a když tam požadavky její byly vlídně přijaty, k ministerstvu financí. Tehdejší ministr financí *Dunajewski* však přijal deputaci ledově. Netajil svého náhledu, dle něhož bylo rozdělení university v Praze zbytečností, pro universitu utraktivistickou měl by prostředky, nikoliv však pro novou universitu českou.

Druhé období historie novostavby ústavu fysikálního nastalo, když se ukázala *možnost místa* pro nové ústavy vědecké. *Vláda prodala obci pražské bývalé pozemky u Slepé brány*. V únoru (4tého) r. 1891 odstoupil Dunajewski a křeslo jeho zaujal *Dr. Steinbach*. Místodržitelem v Čechách byl hrabě *Thun*, který byl návrhům na vystavění nových ústavů velice přízniv. Fakulta filosofická zastoupená děkanem *Gollem* a *Strouhalem* vyjednávala dne 5. prosince 1891 s městem Prahou a Zemskou bankou

o koupi bloku označeného písmenem *K*. Vyjednaná cena zdála se vládě vysokou, i když pak přistoupila fakulta na jiný blok *N* (místo, kde je nyní vystavěna dětská nemocnice), bylo i to vládě drahé.

Zatím utvářely se poměry v nejbližším sousedství „domečku“ tak, že se zdálo, že ústav Strouhalův bude tím prvním šťastným ústavem, který z mnohých jiných dočká se novostavby. Tehdejší rektor arcibiskupského semináře *Dr. Doubrava* (nynější biskup královéhradecký) usiloval o stavbu semináře na Petříně. Tím by se byly uprázdnily místnosti dosavadní, které měla fakulta a císařská knihovna okupovati. Ve dvou schůzích dne 3. a 4. února 1892 konaných zastupovali při tom universitu Stupecký a Strouhal. Otázka se však komplikovala s ostatními fakultami, povstala *veliká komise universitní*, v níž výše uvedení zastupovali universitu českou a výsledkem schůzí a porad dne 23., 24. a 25. května t. r. konaných byl ohromný protokol, který znamenal pro vládu odhodlati se k věnování čtených milionů, aby se všem požadavkům náležitě vyhovělo.

V této složitosti a velikosti požadavků *najednou* kladených dlužno hledati záporný výsledek veškeré akce. Zdálo se sice na chvíli, kdy — při zamýšlené novostavbě semináře — pouýšlela fakulta theologická na sousedící „domeček“ a vyžadovala neodkladně místností provisorního ústavu fysikálního, že se přece alespoň tento ústav bude stavěti. I žádost za opravu chatrných, opadaných místností byla vrácena s vyřízením záporným a s poznámkou, že se bude stavěti. Strouhal intervenoval ve dnech 26.—28. června (1892) u ministra Hartla a referentů, ale vše bylo marné. Chodby v domečku i „na druhé straně“ černaly hlubším a hlubším smutkem a na rukopis ředitele i asistentů sypal se odprýskaný nátěr se stropu, aby ukázal, že i vespod nebylo plochy bledší!

Třetí období martyriologia novostavby ústavu počítati možno okamžikem, kdy vláda koupila *pozemky ve Slupech* pro umístění nových ústavů vysokoškolských. O koupi zvláště se přičinili místodržitel hrabě *Thun* a zeuský maršálek *Jiří Lobkowicz*. Následovala nová ministerská návštěva provisorních místností v Klementinu, kterými prošel dne 26. června 1894 pan rytíř *Madeyski*. Zatím sestaven *první povšechný plán* o umístění jednotlivých ústavů na pozemcích Slupských a zaslán do Vídně

Stavební oddělení ministerstva vyučování plán úplně přepracovalo a poslalo jej na podzim r. 1897 do Prahy. Dle tohoto plánu měly býti pozemky slupské rozděleny širokou ulicí, která by ústila do ulice „*Na Slupi*“ kolmo, do ulice „*U Karlova*“ pak šikmo. Na místě celého pozemku nejvyšším, t. j. naproti naleznici, projektován byl *rozsáhlý ústav přírodovědecký*, který měl obsahovati všechny disciplíny mimo chemii.

Dne 21. listopadu 1897 zvolena byla zvláštní komise pro vypracování plánů a Strouhalovi přidělen úkol sestavití plány pro budovu českého ústavu přírodovědeckého. Spojení rozmanitých ústavů přírodovědeckých v jediné budově působilo obtíže, zejména pak *ústav astronomický* nebylo možno umístiti ve veliké, několikapatrové budově ostatní. V tom smyslu učiněný návrh byl ministerstvem dne 6. prosince r. 1898 příznivě vyřízen, když byl Strouhal zakročil osobně u tehdejších sekčních chefů *Hartla* a *Rezka*. Pracoval tedy Strouhal zase na nových plánech společné budovy — bez ústavu astronomického — konferuje často s inženýrem Roubalem a vrchním inženýrem Leitzerem. Nových komisí účastnil se Strouhal v červnu a v červenci 1897, kdy obec pražská vyjednávala s erárem o výměnu zahrádky u Karlova za západní svah u Karlova, jehož obec potřebovala.

Zdálo se, že vše již je na dobré cestě, když vyskytly se *dvě veliké překážky* brzy za sebou. Tentokrát nebyla to Vídeň, jež zarážela dříve všechny horlivé snahy, nýbrž město Praha, jež neuznalo vypracované plány, poněvadž dle jeho intencí měla býti pozemky slupskými vedena silnice. Úradami ve dnech 16. března 1899 a 18. prosince 1900 — odlehlost těchto dat jest charakteristická — dosaženo konečně dohody v tom smyslu, že koncedována obci komunikace cestou pro pěší a lehké povozy. Druhá překážka místní byla daleko hrozivější. Když byl totiž počátkem roku 1900 terrain pro stavbu ohledáván, shledalo se, že je to návoz, staré smetiště bez pevného základu. Projektovaná budova na tomto místě byla by musila míti velice hluboké základy, v nichž by se bylo zakopalo mnoho tisíc korun. Referent místodržitelský rytíř Dr. Geitler, jenž o novostavbu fysikálního ústavu jevil vždy zájem upřímný, přistoupil v poradě dne 10. března t. r. konané na návrh Strouhalův, aby celá velká budova ústavů přírodovědeckých byla rozdělena ve *dvě* části, jež

by obě byly vystaveny proti nalezinici u Karlova. V jednom z těchto ústavů měla být fyzika experimentální pro sebe, ve druhém fyzika matematická s matematikou, s matematicko-fyzikálním zeměpisem, mineralogií a meteorologií. Vedle toho navrženo, aby příčná ulice pozemky slupskými byla tak lomena, aby i do ulice „*U Karlova*“ vyústila kolmo.

Návrh tento byl ministerstvem schválen, zhotoveny byly konečné plány a Strouhal je podepsal dne 22. prosince 1902.

Právě před počátkem stavby vyskytlo se ještě *nebezpečí dalšího odkladu*. Při stanovení stavební čáry v ulici „*U Karlova*“ v komisi konané dne 13. června r. 1904 žádalo ředitelství zemského nalezince, aby tato čára byla značně dále od nalezinice pošinuta, než jak bylo projektováno, aby se tím získalo pro oba ústavy více vzduchu a volnosti. Avšak žádosti této mohlo jen z malé části být vyhověno, poněvadž by jinak ústav se byl dostal do terrainu pro základy velice nepříznivého. A tak konečně bylo místodržitelství dáno k stavbě povolení a jarem r. 1905 počato se stavbou. Stavba byla provedena řízením vrch. stav. rady Vomáčky, stav. rady Láblera a inženýra Jana Gerstla. Boj Strouhalův vítězně byl dobojován. Po *pěťadvaceti letech* opouštěl Strouhal provisorium v Klementinu, aby přesídlil do nového ústavu, aby jej moderně zařídil a vypravil.

Vylíčil jsem snad trochu obšírněji tento Strouhalův zápas za nový ústav u srovnání s ostatní jeho činností, dostatečnou omluvou je mi však *velmi důležitý význam* tohoto Strouhalova díla. Dnes můžeme právem říci, že Strouhal bojoval nejen pro sebe, pro svůj ústav, ale že má velikou zásluhu i o *zřízení ostatních ústavů přírodovědeckých naší university*, neboť celá akce byla dlouho akcí *společnou* a Strouhal nespokojil se malým, nedokonalým ústavem, neustoupil od požadavku, aby tento nový ústav byl důstojným i počtu posluchačů i významu této dosud jediné naší české university.

Obraz činnosti Strouhalovy nebyl by úplný, kdybych se nezmínil alespoň krátce o jeho *působnosti učitelské*. Strouhala jako učitele vzpomínají četní jeho žáci, jimž byl vždy upřímným přítelem. Jsou to pak nejen odborníci, ale i medikové, kteří k tomuto učiteli zvláštní jevíli náklonnost. Pamatují se z let svých assistentských, že do přednášek Strouhalových chodívali i četní

právníci a technické a vysvětluje se tím všeobecná oblíbenost Strouhalova u vysokoškolského studentstva vůbec.

Záhy po svém návratu zařídil Strouhal při svém ústavu *fysikální praktikum*, které bylo povinné pro kandidáty professury a to jedním semestrem pro ty, kteří měli fyziku jako předmět vedlejší, nejméně pak dvěma semestry pro vlastní odborníky. Omezené místnosti provisorního ústavu záhy nestačily pro rostoucí počet praktikantů, ačkoliv se pracovalo téměř ve všech místnostech, na chodbách, v posluchárních, sbírkách atd. Veliká řada jest těch, kteří prošli touto školou a není snad v Čechách a na Moravě dnes ústavu, kde by nepůsobil professor, který se poprvé seznamoval se stroji fyzikálními a skutečným měřením v praktiku Strouhalově.

Jako bývalý asistent Strouhalův a později soukr. docent fakulty filosofické vedl jsem fysik. praktikum po 12 semestrů. Vzpomínám těch dob velmi rád, ač to byly semestry, kdy jsem vedle svých přednášek na universitě a vyučování na Minervě nival 24 hodin praktika týdně! Vzpomínám těch dob rád, protože se pracovalo vesele a velkou většinou praktikanty práce laboratorní těšila. V praktiku uzavírala se nová přátelství, tvořily se úzké kroužky, z nichž zvláště si vzpomínám našeho sdružení *Pentagonu* a *Sedmikola*. V Pentagonu byli matematik *Pařízek*, astronom *Nušl*, chemik *Šulc*, a fysikové *B. Mašek* a *Novák*. Čestným členem byl Dr. *Theurer*, viditelným zástupcem veleducha, které mu povolání Pentagonu připisováno, byl *Strouhal*. *Sedmikolo* je z generace mladší, členové byli *Kučera*, *Petira*, *Houdek*, *F. Mašek*, *Nachtikal*, *Novotný*, *Malíř*. Obě sdružení měla ve svých nikdy nenapsaných stanovách za hlavní účel podporovati se v práci vědecké a po důkladné přípravě pečovati o rozkvět fysiky české. Nebyla to tedy pouhá hra „na spolek“. Strouhal byl zasvěcen do „tajností“ těchto sdružení a při romantických příležitostech ukázal skutkem, že jsou mu sympatickými.

Zatím co defiluje před vámi řada Strouhalových asistentů, počínající Drem Doubravou, dopovím životopisná data Strouhalova. Zásluhy Strouhalovy o vědu oceněny byly jmenováním jeho mimoř. členem české akademie, řádným členem král. společnosti nauk, doživotním členem chemické společnosti ve Würzburgu a

přespolním členem lékařsko-fyzikální společnosti ve Würzburgu a fyzikálního spolku v Berlíně. Při museu království českého jest Strouhal od dlouhých let členem správního výboru. V listopadu 1898 udělen Strouhalovi řád železné koruny třetí třídy a dne 31. října 1900 jmenován dvorním radou. Na fakultě zvolen v r. 1889/1890 děkanem, r. 1891 členem senátu a r. 1903/1904 rektorem české university. Rodné město Seč učinilo ho svým čestným občanem.

Strouhalova činnost v Jednotě byla odchodem jeho do Německa přerušena. Sotva se však Strouhal vrátil, všímal si bedlivě života Jednoty a přispíval radou i pomocí v důležitých těch dobách jejího vzrůstu Jednoty, jež stávala se korporací vědeckou rok od roku bohatší nejen počtem členů, ale i svými prostředky.

Při slavnosti 25letého trvání Jednoty r. 1887 pronesl Strouhal oficiální přípitek budoucnosti Jednoty, o němž dnes možno říci, že se splnil. V březnu r. 1892 vstupuje Strouhal zase do *výboru* Jednoty, jako první knihovník a navštěvuje pilně schůze výborové. Dne 17. listopadu 1899 byl Strouhal spolu s prof. Kolářkem navržen ve výborové schůzi Jednoty za čestného člena, ve valné hromadě konané dne 6. prosince byl tento návrh jednomyslně schválen. Brzy po tom — dne 30. ledna 1900 zemřel dlouholetý, zasloužilý předseda jednoty, ředitel M. Pokorný, i nemohla Jednota na toto důležité místo voliti osoby vhodnější nežli Strouhala. Stalo se tak dne 5. prosince 1900. Příslušný zápis v knize protokolů valné hromady o tom praví:

„Po té ujímá se slova nově zvolený pan předseda, dvorní rada Dr. Č. Strouhal. Děkuje za důvěru mu prokázanou, vzpomíná slovy dojemnými svého zesnulého předchůdce, jehož hodlá vzít si za vzor a působiti dále v jeho duchu. S radostí poukazuje na silný vzrůst Jednoty v posledních letech, za který má hlavně co děkovati svému členstvu, pp. venkovským jednatelům, sympatiím, jichž si získala na vysokých místech a činnosti výboru. Konečně přeje Jednotě, aby i na dále tak zkvétala a volá jí do nového století srdečné „Na zdar!“

Doba, v níž Strouhal předsedá Jednotě českých matematiků, jest doba plného její rozkvětu. Členstvo její uznávajíc zásluhy svého předsedy o tento blahodárný pokrok, navrhuje dne 27. listopadu 1908 Strouhala za protektora Jednoty. Návrh

tento skutečně byl na valné hromadě dne 8. prosince 1908 k upřímné radosti členstva veškerého.

Slavné shromáždění, dovolte, abych ku konci tohoto náčrtku života a činnosti Strouhalovy obrátil se k němu přímo a řekl, mluvě za vás za všechny:

Milý pane dvorní rado, můj drahý učiteli, naši Jednoty českých matematiků čestný člene, předsedo a protektore! Zítřejšího dne slavíte své 60. narozeniny a s nimi — s malou korekcí — ještě jiná jubilea zároveň, *40leté své členství* v tomto spolku a *10leté působení své* jako předseda.

Sešli jsme se v předvečer tohoto významného dne ve Vašem krásném ústavě, za nějž Jste po čtvrtstoletí neúnavně bojoval, sešli jsme se většinou Vaši žáci nynější i bývalí, členové spolku, jemuž Jste síly své věnoval, někteří Vaši vrstevníci, všichni Vaši přátelé a ctitelé — abychom Vám zjevili, že Vás ctíme, Vás si vážíme, že Vás máme rádi. Snažil jsem se vylíčití Váš život, Vaši činnost vědeckou, literární a učitelskou a jako člen Jednoty vzpomenoutí všeho toho, co Jste vykonal zejména pro tento náš nejstarší spolek vědecký.

Odpusťte mi, nedostál-li jsem úkolu svému tak, jak Jste toho životem svým i prací svou sobě zasloužil a přijmete s projevem hluboké úcty nás všech vroucí přání, abyste ve stálém zdraví k prospěchu naší university, naší vědy a literatury fyzikální a tím vším k prospěchu našeho národa dlouho byl nám zachován!

Oslava šedesátých narozenin protektora J. Č. M. dvorního rady Strouhala.

Výbor Jednoty českých matematiků usnesl se na zvláštní schůzi oslaviti důstojným způsobem šedesáté výročí narozenin svého předsedy a protektora Jednoty českých matematiků dvorního rady prof. Dra. *Čenka Strouhala*, jež připadlo na den 10. dubna tohoto roku. Slavnost, jež byla za tím účelem uspořádána v předvečer narozenin dne 9. dubna t. r., byla míněna jakožto interní, k níž dle usnesení výborového bylo jmenovitě